

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх прав
Факультет № 6
Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни *«Правознавство»*
вибірковий компонент
освітньої програми *бакалаврського* рівня вищої освіти
125 кібербезпека (безпека інформаційних та пошукових систем)

за темою – «Адміністративне право»

Харків
2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 8 від 25.09.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 5 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 8 від 22.09.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін (протокол № 8 від 18.08.2023).

Розробники:

1. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук **О.Є. Железов**.
2. Викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук **К.М. Гуртова**.

Рецензенти:

1. Завідувачка кафедри публічного та приватного права Державного біотехнологічного університету кандидат юридичних наук, доктор економічних наук, доцент **Т.В. Дуюнова**.
2. Завідувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **О.П. Гетьманець**.

План лекції

- 1.Поняття, предмет та джерела адміністративного права
- 2.Адміністративно-правова норма. Адміністративні правовідносини, їх структура та особливості.
- 3.Поняття та види суб'єктів адміністративного права. Адміністративна правосуб'єктність.
- 4.Адміністративна відповідальність: поняття, ознаки і підстави.
- 5.Адміністративні правопорушення: поняття та ознаки. Види адміністративних стягнень.

Рекомендована література

Основна

1. Загальне адміністративне право : підручник / І.С. Гриценко, Р.С. Мельник, А.А. Пухтецька та ін.; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - Київ : Юрінком Інтер, 2017. – С.566;
2. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення : підручник / В.Я. Настюк, О.Ю. Синявська, В.В. Мартиновський та ін.; за заг. ред. В.Я. Настюка. - Харків : Право, 2019. – С.510;
3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. - Вид. 2-ге. - Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. – С. 520;
4. Адміністративне право України : підручник / І.Л. Бородін; Нац. авіац. ун-т. - Київ : Правова єдність: Алерта, 2019. – С.547;
5. Мельник, Р.С. Адміністративне право України (у схемах та коментарях) : навч. посіб..— Київ : Юрінком Інтер: Буква Закону, 2018.— С.343.

Додаткова

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради

України. – 1996. – №30;

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до №51. – Ст.1122;

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – №35-36, № 37. – Ст.446;

4. Про державну службу України: Закон України від 10.12.2015 р. // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 4. – Ст.43;

5. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 16. – Ст.146;

6. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 30. – Ст. 542;

7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260;

8. Про Кабінет Міністрів України : Закон України : від 27.02.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 22. – Ст. 222;

9. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170;

10. Про місцеві державні адміністрації : Закон України: від 09.04.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20-21. – Ст. 3190;

11. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України : від 17.03.2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 27. – Ст. 1123;

12. Буряк Я. Державна реєстрація актів місцевих державних адміністрацій: загальнотеоретичні аспекти / Я. Буряк // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 57. - Львів: Вид. ЛНУ ім. Івана Франка . – 2013. – С. 11-18;

13. Гетманцев Д. О. Щодо значення публічного інтересу для фінансового права / Д. О. Гетьманцев // Часопис Київського університету права . – 2011 . – №4;

14. Гриценко І.С., Мельник Р.С., Пухтецька А.А. Загальне адміністративне право :

підручник. – Київ : Юрінком Інтер, 2017. – С.566;

15. Гусаров С.М. Законотворчість і законодавчий процес в Україні : монографія : / С.М. Гусаров. – Харків : Золота миля, 2014. – С.412;

16. Комзюк, М. А. Поняття, зміст, види та форми обмеження особистої свободи громадян за адміністративним правом / М. А. Комзюк // Європейські перспективи. – 2015. – № 1. – С. 52-58;

17. Салманова, О. Ю. Проблеми використання оціночних понять в адміністративно-деліктному законодавстві // Право і безпека. - 2015. – № 3 (58). – С. 62–67.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://portal.rada.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
2. <http://www.ac-rada.gov.ua> – офіційний сайт Рахункової палати України.
3. <http://www.ccu.gov.ua> – офіційний сайт Конституційного Суду України.
4. <http://www.kmu.gov.ua/control/> – єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.
5. <http://www.ombudsman.kiev.ua> – офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України.
6. <http://www.president.gov.ua/> – офіційне інтернет-представництво Президента України.
7. <http://www.rainbow.gov.ua> – офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України.

Текст лекції

1. Поняття, предмет та джерела адміністративного права.

Адміністративне право об'єктивно взаємопов'язане з таким соціальним явищем, як управління. Сам термін (від лат. administratio — управління) став універсальним засобом для характеристики певного виду діяльності, спрямованої на досягнення відповідної суспільно значимої мети. У ширшому розумінні управління визначається як керівництво певними суспільними процесами. Отже, виникає потреба щодо розкриття змісту самого поняття «управління» та його функціонального призначення в суспільстві. Ці процеси органічно поєднані з виникненням і становленням держави і права — адже тільки з розвитком суспільства відбувається диференціація праці.

Об'єктами управління виступають: суспільна праця (процес виробництва); державні органи та об'єднання громадян; громадяни, в тому числі й іноземні та особи без громадянства; тварини і рослинні організми; технічні засоби (машини, агрегати).

Отже, управління умовно можна поділити на таке, що здійснюється в технічній, біологічній та соціальній сферах суспільства.

Технічне управління направляє свою дію на управління механізмами, обладнанням з метою підвищення продуктивності праці людини, забезпечення її потреб у виробництві.

Біологічне управління спрямовується на тваринний і рослинний світ з метою підвищення їхньої продуктивності (прояв даного виду управління — біотехнологія, генна інженерія).

Соціальне управління є провідним видом управління. Його дія поширюється на соціальну сферу, де суб'єктом та об'єктом управління виступають як окрема людина, так і колективи людей. Від двох попередніх видів соціальне управління відрізняється вольовим впливом одних суб'єктів управлінських відносин на свідомість і волю інших.

Для соціального управління характерна множинність об'єктів. Звідси — і різноманітність видів управління. До них можна віднести й державне управління.

Державне управління — одна з головних форм діяльності держави, особливий вид соціального управління в суспільстві.

Державному управлінню притаманні всі основні риси, які характеризують суспільне управління. Це насамперед свідоме, цілеспрямоване здійснення впливу на всі сфери суспільства в інтересах людей. У широкому значенні — це діяльність усіх видів державних органів: законодавчих, виконавчих, судових і контрольно-наглядових.

Структура державного управління відрізняється складністю. Її основними елементами виступають керівні й керовані системи, їх суб'єкти та об'єкти. Це — виконавчі органи, їх апарат, сфери й галузі управління, підприємства, установи, організації тощо.

Державне управління доцільно розглядати як виконавчу діяльність окремої системи державних органів, спеціально заснованих для здійснення державного управління. Але це жодним чином не означає, що державне управління є сферою діяльності виключно виконавчих органів. Питання управління вирішуються і законодавчими органами, які здійснюють законодавче регулювання всіх сфер суспільного життя. Щоправда, більшість функцій виконавчої діяльності покладається на органи виконавчої влади.

Державному управлінню властиві такі риси: діяльність щодо реалізації завдань і функцій держави; воно здійснюється спеціально створеними для цього державними органами й посадовими особами; вони діють за дорученням держави, від її імені та мають державно-владні повноваження; форми й методи роботи управлінських органів регламентуються правом.

Тобто, державне управління є підзаконна виконавча діяльність органів виконавчої влади, спрямована на практичне втілення законів у процесі повсякденного і безпосереднього управління в господарській, соціально-культурній та адміністративній сферах.

Адміністративне право України являє собою окрему галузь вітчизняного права, що покликана регулювати особливу групу суспільних відносин. Головною їх особливістю є те, що вони виникають, розвиваються і припиняють своє

існування у сфері державного управління у зв'язку з організацією та функціонуванням системи виконавчої влади на всіх рівнях управління в державі. Для правильного розуміння предмета адміністративного права необхідно зважити на низку важливих обставин, сукупність яких дає можливість визначити його місце у правовій системі.

По-перше, свій регулятивний вплив на суспільні відносини адміністративне право здійснює через управління і цим упорядковує відповідні відносини в державі та суспільстві.

По-друге, основна увага приділяється саме тим відносинам, які виникають з виконанням завдань і функцій державно-управлінської діяльності, тобто передбачається необхідність наявності відповідного суб'єкта виконавчої влади. Крім того, потрібна практична реалізація юридично-владних повноважень, що належать зазначеним суб'єктам.

Отже, визначаючи предмет адміністративного права, слід брати до уваги: сферу державного управління, що охоплює будь-які аспекти державно-управлінської діяльності; наявність у ній суб'єкта виконавчої влади; необхідність практичної реалізації повноважень, наданих суб'єктам виконавчої влади для провадження ними державно-управлінської діяльності.

Можна зазначити, що не всі суспільні відносини у сфері державного управління входять до кола відносин, які складають предмет адміністративного права. По суті, це лише ті умови, за яких управлінські відносини виникають як захід практичної реалізації завдань і функцій виконавчої влади.

На підставі викладеного необхідно зазначити, що **предмет** регулювання адміністративного права охоплює коло однорідних суспільних відносин, до яких слід віднести: управлінські відносини, в межах яких безпосередньо реалізуються завдання, функції та повноваження виконавчої влади; управлінські відносини внутрішнього організаційного характеру, що склались у процесі діяльності інших органів державної влади; управлінські відносини, що виникають за участі суб'єктів місцевого самоврядування; управлінські відносини організаційного характеру, що виникають усередині системи громадських організацій.

Отже, адміністративне право є окремою галуззю права, що складає систему правових норм, покликаних регулювати суспільні відносини управлінського характеру в сфері державно-управлінської діяльності органів виконавчої влади.

Джерела адміністративного права — це зовнішні форми відображення адміністративно-правових норм, закріплені в Конституції України, законодавчих актах, урядових постановах, рішеннях державних адміністрацій та інших нормативних актах державних органів.

Різноманітність адміністративно-правових норм передбачає й різні джерела адміністративного права України. За певними критеріями їх можна поділити на нормативні акти органів законодавчої влади, органів виконавчої влади, а також затверджені зазначеними органами положення, статuti, нормативно-правові документи, що регулюють управлінську діяльність.

Необхідно зазначити, що джерела адміністративного права мають свої особливості, що зумовлюються спрямованістю норм, їх змістом, а також юридичною силою та сферою поширення. За вказаними ознаками джерела поділяються на загальнодержавні, галузеві та локальні. Загальнодержавні є обов'язковими для виконання всіма органами управління, незалежно від їх підпорядкування. Галузеві й локальні поширюються тільки на конкретно визначені підвідомчі органи.

Залежно від територіального устрою держави джерела поділяються на державні, обласні, міські, районні.

Джерела адміністративного права, що базуються на нормах Конституції України та законах, мають вищу юридичну силу щодо інших підзаконних актів, прийнятих нижчими за ієрархією органами виконавчої влади.

З огляду на чисельність **джерел** адміністративного права доцільно поділити їх на такі **види**:

1. *Конституція України*. Вона є провідною у системі джерел адміністративного права. Закріплені в Конституції норми мають безпосередньо адміністративно-правову спрямованість. Вони визначають основи формування та діяльності органів виконавчої влади, розмежовують повноваження між

центральною й місцевими органами влади, закріплюють права і свободи громадян щодо здійснення ними державного управління, участь громадських організацій в управлінні державними та громадськими справами тощо.

2. *Адміністративно-правові норми* закріплюються в законодавчих актах, що їх приймає Верховна Рада України. До найактуальніших законодавчих актів необхідно віднести Закони України *«Про об'єднання громадян»*, *«Про політичні партії в Україні»*, *«Про державну службу»*, *«Про місцеве самоврядування в Україні»* та ін.

3. *Постанови Верховної Ради України*, які охоплюють адміністративно-правові норми організаційного характеру (наприклад, *«Про ліквідацію наслідків стихійного лиха»*).

4. *Укази й розпорядження Президента України* у сфері державного управління (наприклад, *«Про загальне положення про міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади України»*).

5. *Нормативні постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України*, а також затверджені ним положення, статuti, правила, інструкції та інші кодифіковані акти. Нормативні постанови прийняті Кабінетом Міністрів України спільно з профспілковими організаціями.

6. Джерелами адміністративного права в міжгалузевому й галузевому масштабах виступають відомчі нормативні акти, тобто ті, що їх приймають міністерства, державні комітети і служби України.

7. Нормативні накази керівників міністерств, державних комітетів і відомств. До цієї групи слід віднести положення, правила та інші акти, затверджені керівниками згаданих вище інституцій.

8. Нормативні накази керівників державних підприємств, об'єднань та організацій (чи акти їх колективних органів). Дія норм зазначених актів обмежена конкретним формуванням.

9. Джерелами адміністративного права можуть бути також нормативні акти представницьких і виконавчих органів місцевого самоврядування (наприклад,

рішення місцевої ради, що передбачає адміністративну відповідальність за торгівлю в недозволеному місці).

10. Акти органів громадських організацій, якщо вони затверджені чи санкціоновані державними органами і містять правила, що регулюють будь-які аспекти адміністративного управління (скажімо, положення про ради громадськості мікрорайону).

Отже, **джерелом адміністративного права** виступає нормативний акт органу державної влади або управління, який містить адміністративно-правові норми, що регулюють державно-управлінську діяльність.

Адміністративне право належить до найменш систематизованих галузей системи права України. З одного боку, такий стан речей пояснюється багатоманітністю предмета регулювання суспільних відносин адміністративного права, а з іншого — відсутністю належного впорядкування наявних адміністративно-правових норм. Тому зараз однією з актуальних є проблема прискорення роботи з систематизації та кодифікації наявних адміністративно-правових матеріалів.

Кодифікація є одним з важливих напрямів систематизації адміністративного права. Вона має на меті впорядкування і вдосконалення чинного нормативно-правового матеріалу через його обробку й викладення за певною системою у вигляді збірників актів чи у формі об'єднаних кодифікованих актів. Завдяки кодифікації з'являються нові комплексні акти — кодекси, статuti, положення — і водночас перестають існувати норми, що діяли до цього. Кодифікація має офіційний характер, тож, її здійснюють державні органи, наділені відповідною компетенцією.

В Україні було проведено копiтку роботу з кодифікації адміністративно-правових актів, наслідком чого стало прийняття 7 грудня 1984 р. Кодексу України про адміністративні правопорушення (набув чинності з 01.06.85), який з доповненнями та поправками діє дотепер. Він складається з 5 розділів, які включають 33 глави.

Структура КУнаП:

Розділ I. Загальні положення. Він містить однойменну главу 1.

Розділ II. Адміністративне правопорушення і адміністративна відповідальність (Загальна та Особлива частини).

Розділ III. Органи, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення. Він містить такі глави: 16. Основні положення. 17. Підвідомчість справ про адміністративні правопорушення.

Розділ IV. Провадження у справах про адміністративні правопорушення. Він охоплює такі глави: 18. Основні положення. 19. Протокол про адміністративне правопорушення. 20. Адміністративне затримання. Особистий огляд. Огляд речей і вилучення речей та документів. 21. Особи, які беруть участь у провадженні в справі про адміністративне правопорушення. 22. Розгляд справ про адміністративне правопорушення. 23. Постанова по справі про адміністративне правопорушення. 24. Оскарження і опротестування постанови по справі про адміністративне правопорушення.

Розділ V. Виконання постанов про накладення адміністративних стягнень. Включає такі глави: 25. Основні положення. 26. Провадження по виконанню постанови про винесення попередження. 27. Провадження по виконанню постанови про накладення штрафу. 28. Провадження по виконанню постанови про оплатне вилучення предмета. 29. Провадження по виконанню постанови про конфіскацію предмета, грошей. 30. Провадження по виконанню постанови про позбавлення спеціального права. 31. Провадження по виконанню постанови про застосування виправних робіт. 32. Провадження по виконанню постанови про застосування адміністративного арешту. 33. Провадження по виконанню постанови в частині відшкодування майнової шкоди.

2.Адміністративно-правова норма. Адміністративні правовідносини, їх структура та особливості.

Адміністративно-правові норми виступають необхідним і досить важливим організаційно-правовим інструментом держави, оскільки вони забезпечують чіткий, об'єктивно правильний та ефективний процес управління,

впорядкованість усіх його ланок, подальше вдосконалення виконавчої діяльності. Зокрема, за допомогою норм адміністративного права визначаються межі належної поведінки державних органів, їх посадових осіб, фізичних осіб, недержавних господарських і соціально-культурних об'єднань, підприємств, установ та громадських організацій (об'єднань) різних рівнів та фізичних осіб, їх відповідні повноваження, а також гарантії реалізації прав та дотримання обов'язків.

Адміністративно-правова норма — це загальнообов'язкове, формально-визначене правило поведінки, яке встановлюється та охороняється державою і покликане регулювати суспільні відносини, що виникають і розвиваються в сфері державного управління.

Норми адміністративного права зобов'язують виконувати певні дії, забороняють здійснювати інші, дозволяють проведення окремих дій взагалі чи за умови отримання відповідного дозволу, рекомендують здійснення або утримання від вчинення певних дій. Переважна частина норм адміністративного права носить імперативний характер, порушення яких тягне за собою юридичну відповідальність, в тому числі адміністративну.

Ті правові норми, що адресуються органам державної влади, їх посадовим особам, насамперед надають їм можливість робити тільки те, що прямо дозволено чи приписано законом, а суб'єктам, що управляються, — все, що не заборонено законом. Однак в окремих випадках громадяни можуть у певних сферах життя робити тільки те, що прямо дозволено чи приписано чинним законодавством.

Адміністративно-правові відносини — це суспільні відносини, учасники яких виступають носіями прав та обов'язків, що закріплені та забезпечені відповідними адміністративно-правовими нормами.

Склад зазначених адміністративно-правових відносин включає *об'єкт, суб'єктів, юридичні факти та зміст правових відносин*.

Об'єкт адміністративно-правових відносин — це те, на що спрямовані правові інтереси їх учасників (дія, бездіяльність, поведінка). Вони можуть бути матеріального та нематеріального характеру (здоров'я, моральний стан тощо).

Суб'єктами адміністративно-правових відносин виступають державні органи управління, їх посадові особи, недержавні господарські й соціально-культурні об'єднання, підприємства, установи та громадські організації (об'єднання) різних рівнів та фізичні особи (громадяни, іноземці та особи без громадянства).

Основою виникнення, зміни та припинення адміністративно-правових відносин є **юридичні факти** — відповідні дії та події у сфері державного управління.

Дії виступають результатом активного волевиявлення людей. Вони можуть бути правомірними, тобто такими, що відповідають приписам адміністративно-правових норм (індивідуальні акти управління чи вчинки людей), а також неправомірними, тобто такими, що суперечать адміністративно-правовим приписам (адміністративні правопорушення, дисциплінарні проступки).

Події — це явища, які не залежать від волі людей (стихійне лихо, пожежа, смерть).

Зміст адміністративно-правових відносин включає права, обов'язки та законні інтереси їх учасників.

Адміністративно-правові відносини характеризуються такими **особливостями**.

1. Зазначені суспільні відносини являють собою правову форму управлінських відносин і носять організаційний характер, що зумовлено організаційною сутністю державного управління.

2. Обов'язковими суб'єктами адміністративно-правових відносин виступають органи управління, які наділені відповідними юридично-владними повноваженнями.

3. Адміністративно-правові відносини виникають за ініціативи будь-кого з їх учасників, у зв'язку з чим згода іншої сторони не є обов'язковою, а в деяких випадках навіть суперечить її бажанню.

4. Об'єктом більшості адміністративно-правових відносин виступають дії, діяльність, поведінка людей в сфері управління.

5. За наявності спірних питань між учасниками зазначених відносин вони вирішуються в адміністративному порядку, тобто на підставі рішення, що приймається уповноваженим на те органом чи посадовою особою, або в судовому порядку, тобто відповідно до рішення суду.

6. Учасники адміністративно-правових відносин, які порушують вимоги адміністративно-правових норм, повинні нести відповідальність перед державою. До винної сторони вживаються заходи впливу з боку уповноваженого на те державного органу чи посадової особи, а в окремих випадках — суду чи судді.

Адміністративно-правові відносини доцільно класифікувати за такими *критеріями*:

- за цільовим призначенням: відносини, що виникають у процесі функціонування їх суб'єктів з метою належного вирішення поставлених перед ними завдань і функцій; відносини, що виникають у зв'язку з адміністративними правопорушеннями;
- за змістом: немайнові та майнові відносини;
- за особливостями суб'єктів: відносини, що складаються між різними органами державного управління; відносини, що виникають між органами державного управління та іншими органами державної влади і місцевого самоврядування; відносини, що виникають між органами державного управління та недержавними господарськими й соціально-культурними об'єднаннями, підприємствами, установами та громадськими організаціями (об'єднаннями) різних рівнів і фізичними особами (громадянами, іноземцями та особами без громадянства);
- за характером юридичних зв'язків суб'єктів: вертикальні, за яких існує наявність юридичної залежності однієї сторони від іншої, їх організаційна підпорядкованість (наприклад, між Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України і конкретним державним підприємством), а також горизонтальні, за яких сторони є рівноправними між собою і жодна з них не здійснює управлінського впливу на іншу (приміром, між

- Міністерством освіти і науки України та будь-яким іншим міністерством чи відомством з приводу взаємодії щодо реалізації завдань у сфері освіти);
- за особливостями адміністративно-правових норм: матеріальні та процесуальні відносини;
 - за способом захисту: відносини, що захищаються в адміністративному або судовому порядку.

3. Поняття та види суб'єктів адміністративного права. Адміністративна правосуб'єктність.

До суб'єктів адміністративного права необхідно віднести учасників правових відносин, які виступають носіями суб'єктивних прав і обов'язків адміністративно-правового характеру. З теорії права відомо, що суб'єкти (як учасники правових відносин взагалі, так і адміністративних відносин зокрема), мають володіти правосуб'єктністю. В адміністративному праві правосуб'єктність є складним явищем і своїм змістом охоплює адміністративну правоздатність та адміністративну дієздатність суб'єкта.

До основних **носіїв** суб'єктивних прав і обов'язків адміністративно-правового характеру належать:

- а) громадяни України, особи без громадянства, іноземні громадяни;
- б) органи виконавчої влади;
- в) державні службовці;
- г) громадські об'єднання.

Наразі є доцільним розглянути окремі групи суб'єктів адміністративного права детальніше.

а) Громадяни України являють собою найбільшу групу суб'єктів адміністративно-правових відносин. Важливою умовою визначення громадян як суб'єктів адміністративно-правових відносин є наділення їх правами й обов'язками у сфері державного управління. За сучасних умов адміністративно-правовий статус громадян у сфері державного управління істотно трансформується у бік демократизації. До чинників, які зумовлюють такий вплив

необхідно віднести визнання провідними країнами світу, в тому числі Україною, прав і свобод людини вищою цінністю з подальшим неухильним дотриманням їх органами державної влади, а також безпосереднього поширення їх дії на сферу державного управління.

Важливим чинником стосовно громадян як суб'єктів адміністративного права є надання правових гарантій щодо захисту їх прав, свобод і законних інтересів. До основних гарантій прав і обов'язків громадян у сфері адміністративного права необхідно віднести організаційні, судові і позасудові гарантії.

Організаційні гарантії прав і обов'язків громадян у сфері державного управління являють собою розгалужену систему правоохоронних, контролюючих органів, що інспектують і здійснюють нагляд, а також інших державних і громадських організацій у центрі і на місцях, які спільно забезпечують ці гарантії. Такими органами і організаціями є судові органи, прокуратура, органи внутрішніх справ, органи юстиції, адвокатури, нотаріату, численні контролюючі органи. До функціональних обов'язків зазначених органів входить практичне забезпечення реалізації в життя наданих громадянам прав і свобод та покладених на них обов'язків.

Одним з важливих елементів адміністративно-правового статусу громадян є їхнє право звертатися особисто, а також направляти *індивідуальні і колективні звернення* в державні органи й органи місцевого самоврядування. Право на звернення є абсолютним, необмеженим і невідчужуваним правом громадянина. Кожна дієздатна людина може звернутися в будь-яку державну чи недержавну організацію, до будь-якої посадової особи, з будь-якого значимого для неї приводу і у будь-який час. Право на звернення громадян врегульоване нормами Закону України *«Про звернення громадян»* від 02.10.96. Цим Законом закріплюється механізм практичної реалізації громадянами нашої держави наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади та об'єднання громадян пропозиції щодо поліпшення їх діяльності, викривати недоліки та оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів.

Відповідно до чинних законодавчих нормативних актів **іноземні громадяни** й особи без громадянства, як правило, в Україні користуються правами і несуть обов'язок нарівні з громадянами нашої держави, крім випадків, установлених окремими законами і міжнародними договорами. При цьому вони зобов'язані дотримуватись чинного законодавства незалежно від того, проживають вони в державі постійно чи тимчасово.

Усі іноземні громадяни під час їхнього перебування в Україні у тій чи іншій формі вступають в адміністративно-правові відносини з органами виконавчої влади в різних сферах. Регулюючи відносини з іноземними громадянами, наша держава не тільки встановлює правоздатність, визначає їхні права й обов'язки, але й забезпечує реалізацію і захист їхнього правового статусу за допомогою гарантій, що поєднують умови і засоби, необхідні для здійснення процесу формування юридичного і фактичного становища особи.

Адміністративно-правовий статус іноземного громадянина має певні особливості. Основною відмінністю адміністративної правоздатності іноземного громадянина є момент її виникнення. В іноземного громадянина, що прибув у країну, настає спочатку обмежена правоздатність (у момент одержання дозволу на в'їзд і оформлення документів у посольстві чи консульстві), потім повна (з моменту прибуття на територію держави). Припинення правоздатності відбувається при виїзді іноземного громадянина за межі держави чи зміні громадянства.

Спеціальним адміністративно-правовим статусом володіють **біженці і вимушені переселенці**. Проблема біженців не нова, вона звичайно виникає після встановлення нових кордонів між державами, у зв'язку з відокремленням від держави суверенної території, війнами, локальними збройними конфліктами, що виникають на тому чи іншому ґрунті, стихійними лихами (наприклад, багаторічна посуха чи епідемії, надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру) тощо. Правовий статус біженців у нашій державі визначається Законом України *«Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»* від 03.003.2016 р.

Важливим моментом в адміністративному праві є визначення правового становища *Президента України* як суб'єкта адміністративно-правових відносин. Відповідно до ст. 102 Конституції України Президент є главою держави. Він виступає від імені України, є гарантом державного суверенітету і територіальної цілісності держави, додержання Конституції, прав і свобод людини.

Хоча Президент формально не є главою виконавчої влади, він активно впливає на діяльність її органів. Такий вплив реалізується через наділення Президента повноваженнями у сфері виконавчої влади, які закріплені у ст. 106 Конституції України. Ряд повноважень, таких як призначення Прем'єр-міністра України, голови Антимонопольного комітету України, голови Фонду державного майна України за згодою Верховної Ради України, голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України потребують обов'язкової згоди Верховної Ради України. У разі необхідності Президент приймає рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України.

б)Органи виконавчої влади. Відомо, що будь-яка держава для здійснення своїх завдань і реалізації управлінських функцій створює систему відповідних органів держави, державних підприємств і установ, серед яких тільки органи державної влади наділяються владними повноваженнями та відповідною компетенцією для здійснення управління в державі. Органи державної влади в своїй сукупності утворюють апарат держави, з діяльністю якого тісно пов'язана теорія поділу влад на законодавчу, виконавчу і судову. У нашій державі такий розподіл закріплений ст. 6 Конституції України.

Отже, під **органом виконавчої влади** як окремої гілки державної влади необхідно розуміти організацію, яка є складовою державного апарату, наділена владними повноваженнями та відповідною компетенцією в сфері державного управління і має юридичний статус, закріплений законом чи іншим нормативним правовим актом.

Адміністративна правоздатність і дієздатність органів виконавчої влади виникають одночасно з їх утворенням і визначенням компетенції, а припиняються в зв'язку з їх ліквідацією. Компетенція органів виконавчої влади, тобто визначення їх завдань, функцій, прав й обов'язків, форм і методів діяльності знаходить своє безпосереднє закріплення у відповідних законах, положеннях та інших нормативних актах.

Залежно від обсягу і характеру компетенції органи виконавчої влади поділяються на:

а) органи загальної компетенції, що здійснюють державне управління та координацію всіма або переважною більшістю підпорядкованих їм органів галузевої чи функціональної компетенції. До таких органів належать Кабінет Міністрів України, Рада Міністрів АРК, місцеві державні адміністрації;

б) органи галузевої компетенції, що здійснюють державне управління окремими галузями. Ними є: міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, що мають у своєму підпорядкуванні підприємства, установи, інші структурні підрозділи, за допомогою яких забезпечується керівництво окремою галуззю як на центральному, так і місцевому рівнях (Міністерство освіти і науки України, обласне управління освітою, районний відділ освіти тощо);

в) органи міжгалузевої (функціональної) компетенції, що здійснюють міжгалузеве регулювання, міжгалузеву координацію, зокрема вони координують діяльність галузевих міністерств, інших центральних органів виконавчої влади як на центральному, так і місцевому рівнях (Міністерство фінансів, Державний комітет статистики тощо).

Прем'єр-міністр України наділений особливим статусом. Він звертається до Президента України з поданням про утворення, реорганізацію та ліквідацію міністерств, інших центральних органів виконавчої влади; безпосередньо керує Урядом України і спрямовує його роботу на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, яка має бути схвалена Верховною Радою України.

Правовий статус міністерств і інших центральних органів виконавчої влади визначається Конституцією України, законами України, постановами Верховної

Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а також відповідним положенням про центральний орган виконавчої влади.

Систему центральних органів виконавчої влади утворюють *міністерства, державні комітети, агенції та відомства*.

Міністерство є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади в забезпеченні впровадження державної політики у визначеній сфері діяльності. Очолює міністерство міністр, який особисто відповідає за розробку і реалізацію державної політики. Він спрямовує і координує здійснення центральними органами виконавчої влади заходів з питань, віднесених до його відання, приймає рішення щодо розподілу відповідних бюджетних коштів за поданням державного секретаря.. Міністр на виконання вимог законодавства в межах наданих повноважень визначає політичні пріоритети та стратегічні напрями роботи міністерства та шляхи досягнення поставлених цілей.

Державний комітет є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовує і координує Прем'єр-міністр України або один з віце-прем'єрів чи міністрів. Державний комітет вносить пропозиції щодо формування державної політики відповідним членам Кабінету Міністрів України та забезпечує її реалізацію у певній сфері діяльності, здійснює управління в цій сфері, а також міжгалузеву координацію та функціональне регулювання з питань, віднесених до його відання. Державний комітет очолює його голова.

Центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом (відомство) (наприклад, Служба безпеки України, Державний департамент України з питань виконання покарань, Державна податкова адміністрація України, Національне космічне агентство України) має визначені чинним законодавством особливі завдання і повноваження та покликаний здійснювати спеціальні виконавські, контрольні та наглядові функції. Стосовно нього може передбачатися спеціальний порядок утворення, реорганізації, ліквідації,

підконтрольності, підзвітності, а також порядок призначення і звільнення керівників. Очолює відомство голова.

Органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим. Конституція України визначає Автономну Республіку Крим як невід’ємну складову України, яка діє згідно з визначеними повноваженнями і вирішує питання, віднесені до її відання.

Урядом автономії є Рада міністрів АРК. Голова Ради міністрів АРК призначається на посаду та звільняється з посади Верховною радою АРК за погодженням з Президентом України. Повноваження, порядок формування і діяльності Ради міністрів АРК визначаються Конституцією України та законами України, а також нормативно-правовими актами Верховної ради АРК в питаннях, що віднесені до її компетенції.

Згідно із ст. 137 Конституції України АРК наділена повноваженнями здійснювати нормативне регулювання з питань: сільського господарства і лісів; меліорації і кар’єрів; громадських робіт, ремесел і промислів; благодійництва; містобудування і житлового господарства; туризму, готельної справи, ярмарків; музеїв, бібліотек, театрів, інших закладів культури, історико-культурних заповідників; транспорту загального користування, автошляхів, водопроводів; мисливства, рибальства; санітарної і лікарняної служб.

Наразі чинне законодавство України може делегувати АРК також інші повноваження.

Місцеві органи виконавчої влади. Згідно із ст. 118 Конституції України виконавчу владу в областях, районах, районах Автономної Республіки Крим, у містах Києві та Севастополі здійснюють обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації. Вони є місцевими органами виконавчої влади і входять до системи органів виконавчої влади. Особливості діяльності місцевих органів виконавчої влади визначені в Законах України «Про місцеві державні адміністрації», і «Про столицю України — місто-герой Київ» та інших законах України, актах Президента України, Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади вищого рівня. Крім того, районні державні адміністрації

в Автономній Республіці Крим в своїй діяльності керуються також рішеннями та постановами Верховної ради АРК та рішеннями Ради міністрів автономії, прийнятими у межах їх повноважень.

Формування складу місцевих державних адміністрацій, а також визначення їх структури у межах бюджетних асигнувань покладено на голів, які очолюють місцеві державні адміністрації і призначаються на посаду Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України на строк повноважень Президента України. Голови місцевих державних адміністрацій набувають повноважень з моменту їхнього призначення.

в) Голова місцевої державної адміністрації в межах своїх повноважень видає розпорядження, які є обов'язковими для виконання на відповідній території всіма органами, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами та громадянами. Керівники управлінь, відділів та інших структурних підрозділів відповідно видають накази. Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать чинному законодавству, можуть бути скасовані Президентом або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

До повноважень місцевих державних адміністрацій належить вирішення питань: забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; соціально-економічного розвитку відповідних територій; бюджету, фінансів та обліку; управління майном, приватизації та підприємництва; промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту і зв'язку; науки, освіти, культури, охорони здоров'я, фізкультури і спорту, сім'ї, жінок, молоді та неповнолітніх; використання землі, природних ресурсів, охорони довкілля; зовнішньоекономічної діяльності; оборонної роботи та мобілізаційної підготовки; соціального захисту, зайнятості населення, праці та заробітної плати.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня, а також радам у частині тільки тих повноважень, які делеговані їм відповідними районними чи обласними радами.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає

рішення і дає обґрунтовану відповідь прийнятого ним рішення. Однак, якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили 2/3 депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.

г) Громадські об'єднання як суб'єкти адміністративного права. Право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, яке закріплене в Загальній декларації прав людини і гарантується відповідно Конституцією та законодавством України. На державу покладається обов'язок сприяти розвитку політичної та громадської активності, творчої ініціативи громадян і створювати рівні умови для діяльності їх об'єднань.

У нашій державі правовою підставою громадян на об'єднання є ст. 36 Конституції України, яка закріплює основні засади створення політичних партій і громадських організацій в Україні. До системи законодавства України, що регулює діяльність об'єднань громадян необхідно віднести *Закон України «Про об'єднання громадян» від 16.06.92*, *Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.01*, *Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 12.01.98*, *Закон України «Про організації роботодавців» від 24.05.01* та ряд інших законодавчих актів.

Під об'єднанням громадян необхідно розуміти добровільне громадське формування, в основу створення якого покладені засади єдності інтересів окремих людей з метою подальшої спільної реалізації своїх прав і свобод.

Добровільність формування є однією з найважливіших ознак громадського об'єднання. Соціальна цінність цієї ознаки полягає в тому, що вона надає право самим громадянам створювати за власним вибором і уподобанням громадські об'єднання без попереднього дозволу органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також мати можливість вступати в такі громадські об'єднання за умов дотримання норм їх статутів.

Відповідно до чинного законодавства об'єднання громадян, незалежно від їх назви (наприклад, рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка) може визнаватися політичною партією або громадською організацією.

Під політичною партією необхідно розуміти об'єднання громадян, які є прихильниками певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку і ставлять перед собою мету щодо участі у виробленні державної політики, формуванні органів влади, місцевого та регіонального самоврядування і представляти свої інтереси в їх складі.

Під громадською організацією необхідно розуміти добровільне об'єднання громадян, метою створення якого є задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших передбачених статутом спільних інтересів. Громадські об'єднання, що створюються громадянами, мають бути у встановленому порядку зареєстровані, тобто повинні набути прав юридичної особи. Офіційне визнання (легалізація) об'єднань громадян є обов'язковою умовою їх діяльності і здійснюється шляхом реєстрації або повідомлення про заснування. В разі недотримання цієї умови діяльність об'єднань громадян визнається протизаконною з відповідними для них наслідками.

Засновниками громадських організацій можуть бути як громадяни України, так і громадяни інших держав, а також особи без громадянства, які досягли 18 років. Членами громадських організацій, крім молодіжних і дитячих, можуть бути особи, які досягли 14 років.

Для здійснення статутних цілей об'єднання громадян наділені правами, до найголовніших з яких необхідно віднести такі, як набуття майнових і немайнових прав, право представляти і захищати свої законні інтереси у державних та громадських органах, брати участь у політичній діяльності, проводити збори, мітинги, демонстрації, вносити пропозиції до органів влади і управління та засновувати засоби масової інформації. Крім того, політичні партії додатково наділяються правом участі у виробленні державної політики, формуванні органів влади, доступу під час виборчої кампанії до державних засобів масової інформації.

До головних обов'язків об'єднання громадян необхідно віднести такі, як дотримання законодавства України, загальновизнаних принципів і норм

міжнародного права, а також статутних положень об'єднання, ведення оперативного, бухгалтерського обліку та статистичної звітності, своєчасної реєстрації в органах державної податкової інспекції та внесення до бюджету відповідних платежів. Крім того, політичні партії зобов'язані щороку публікувати свої бюджети для загального відома.

У разі порушення законодавства до об'єднання громадян можуть бути застосовані такі види стягнень, як попередження, штраф, тимчасова заборона діяльності, аж до примусового розпуску. Ліквідація об'єднання громадян здійснюється або за рішенням з'їзду (конференції) чи загальних зборів або в судовому порядку. Необхідно констатувати, що ліквідація об'єднання громадян за рішенням суду означає заборону його діяльності незалежно від факту його державної реєстрації.

Під **адміністративною правоздатністю** розуміють потенційну здатність суб'єкта мати права та обов'язки адміністративно-правового характеру. Особливістю цього різновиду правосуб'єктності є та обставина, що у разі коли суб'єктом є фізична особа, то правоздатність виникає з моменту її народження і припиняється з настанням смерті, а юридичної — відповідно з часу реєстрації підприємства (організації, установи) та до моменту її ліквідації (реорганізації), або з моменту накладення адміністративних заходів щодо припинення її функціонування.

Адміністративна правоздатність посадових осіб (державних службовців) зумовлена компетенцією відповідного державного органу, до штату якого вони належать, та особливостями посад, які вони обіймають.

Адміністративна дієздатність — це здатність суб'єктів реалізовувати свої права та обов'язки адміністративно-правового характеру. Вона є показовою як для юридичних осіб, так і для громадян. Особливістю є те, що адміністративна дієздатність державних органів, підприємств, організацій, установ і громадських об'єднань виникає і припиняється разом з їх адміністративною правоздатністю, а дієздатність громадян у повному обсязі настає при досягненні особою повноліття, тобто 18 років. Однак в окремих випадках може виникати при досягненні іншого

певного віку, як правило, 16 років. Тобто, її межі залежать від віку, статі, стану здоров'я, освіти та інших факторів, передбачених чинним адміністративним законодавством. Не володіють дієздатністю душевнохворі та малолітні.

В окремих випадках складовою правосуб'єктності виступає адміністративна **деліктоздатність**, яка полягає у здатності суб'єкта нести за порушення адміністративно-правових норм юридичну відповідальність. Прикладом адміністративної деліктоздатності може слугувати здатність неповнолітнього нести відповідальність за вчинене ним адміністративне правопорушення та бути обмеженим у своїх правах і свободах. Однією з суб'єктивних передумов деліктоздатності є вік порушника. Зокрема згідно з чинним законодавством, адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення 16 років. Разом з тим законодавець передбачає окремі види адміністративних правопорушень, за вчинення яких особи віком від 16 до 18 років не підлягають адміністративній відповідальності, тобто не є деліктоздатними. До таких випадків необхідно віднести адміністративну відповідальність за доведення неповнолітнього до стану сп'яніння, яка настає лише з 18 років.

У своїй сукупності всі ці три елементи утворюють **адміністративну правосуб'єктність**.

Адміністративне право виокремлює велике коло суб'єктів, що володіють правосуб'єктністю. В своїй сукупності суб'єкти адміністративного права складають складну систему і характеризуються різними повноваженнями, структурою і правовими властивостями

4.Адміністративна відповідальність: поняття, ознаки і підстави.

Адміністративна відповідальність виступає одним з видів юридичної відповідальності.

Під адміністративною відповідальністю слід розуміти застосування уповноваженим органом чи посадовою особою адміністративного стягнення до

особи, яка вчинила правопорушення, що за своїм характером не передбачає відповідно до чинного законодавства кримінальну відповідальність.

Адміністративній відповідальності притаманні **ознаки**, властиві й юридичній відповідальності. Адміністративна відповідальність установлюється законами й підзаконними актами чи їх нормами про адміністративні правопорушення. У цих актах визначаються склади адміністративних правопорушень і санкції, а в деяких випадках — і порядок їх застосування. На відміну від цього, кримінальна відповідальність установлюється виключно законами; дисциплінарна — законодавством про працю, а також іншими законами, підзаконними актами, що визначають особливості становища окремих категорій працівників; матеріальна відповідальність — законодавством про працю, цивільним законодавством, а в окремих випадках — нормами адміністративного права.

В основі адміністративної відповідальності лежить адміністративне правопорушення, кримінальної відповідальності — злочин, дисциплінарної — дисциплінарний проступок, матеріальної — заподіяння матеріальної шкоди. Суб'єктами адміністративної відповідальності виступають як фізичні особи, так і колективні утворення, а за кримінальної відповідальності — тільки фізичні особи. Особливість адміністративної відповідальності полягає і в тому, що адміністративні стягнення накладаються спеціально уповноваженими органами виконавчої влади і посадовими особами чи суддями; кримінальне покарання накладається виключно судами. Між суб'єктом адміністративного правопорушення та особою, яка накладає адміністративне стягнення, відсутні службові відносини. За цією ознакою адміністративна відповідальність відрізняється від дисциплінарної, для якої наявність таких взаємин є необхідною умовою.

На відміну від кримінального покарання, яке автоматично тягне за собою наявність судимості, застосування адміністративної відповідальності таких наслідків не передбачає. Адміністративне стягнення згідно з чинним законодавством діє протягом року з моменту його застосування. Заходи

адміністративної відповідальності вживаються відповідно до законодавства, що регламентує провадження у справах про адміністративні правопорушення. Кримінальні справи розглядаються згідно з кримінально-процесуальним законодавством. Отже, адміністративна відповідальність має особливості, що вирізняють її з-поміж інших видів відповідальності. Причому основна її особливість — це те, що необхідною підставою для застосування цієї відповідальності є наявність адміністративного правопорушення, а заходом впливу має бути адміністративне стягнення.

5.Адміністративні правопорушення: поняття та ознаки. Види адміністративних стягнень.

Фактичною підставою для настання адміністративної відповідальності є скоєне правопорушення, що тягне за собою адміністративне стягнення.

У законодавстві поняття «адміністративне правопорушення» сформульовано в Кодексі про адміністративні правопорушення. Згідно з цим Кодексом **адміністративним правопорушенням (проступком)** визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, що посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративна відповідальність настає лише в тому разі, коли правопорушення за його характером не тягне за собою згідно з чинним законодавством кримінальної відповідальності.

Отже, адміністративне правопорушення має притаманні тільки йому юридичні **ознаки**:

Визначальною зі згаданих ознак є поняття **діяння**, забороненого адміністративним законодавством. По-перше, це вольовий акт поведінки певної особи, по-друге, воно має два аспекти поведінки, зокрема дію чи бездіяльність.

Дія — активне невиконання законних вимог, а також порушення встановлених нормами права заборони (наприклад, порушення правил полювання тощо).

Бездіяльність — пасивне невиконання передбачених законодавчими й нормативними актами обов'язків (скажімо, порушення порядку реєстрації чи виписки іноземних громадян та осіб без громадянства і оформлення для них документів).

Важливою ознакою адміністративного правопорушення є наявність **суспільної небезпеки**. За своєю природою таке діяння антигромадське і завдає шкоди інтересам громадян, суспільства, держави. Слід зазначити, що адміністративне законодавство конкретно не передбачає у своїх нормах цієї ознаки як універсальної властивості. Водночас адміністративні правопорушення посягають на конкретні відносини і завдають шкоди правопорядку, а до осіб, які їх скоїли, вживаються заходи державного впливу. Особливістю розмежування суспільної небезпеки є той критерій, за яким адміністративне правопорушення на ступінь нижче, ніж скоєння злочину.

Адміністративне правопорушення завжди є **протиправним**, тобто ця дія чи бездіяльність чітко заборонена відповідною нормою адміністративного законодавства. Доцільно зазначити, що правові норми, за порушення яких настає адміністративна відповідальність, урегульовані не тільки нормами адміністративного права, а й іншими галузями права, а саме: цивільного, трудового, земельного тощо (порушення правил охорони праці — трудове право; агрохімічних норм — аграрне право). Діяння, яке не є протиправним, не може утворювати адміністративного правопорушення і відповідно не може тягти за собою адміністративну відповідальність.

Наступною ознакою є **вина**, тобто психічне ставлення особи до її поведінки та наслідків. Вина виступає у двох формах: умисел і необережність. Ступінь вини береться до уваги під час накладання стягнення, звільнення від адміністративної відповідальності. Відсутність вини виключає визнання діяння адміністративним порушенням.

Адміністративне право надає великого значення **складу** адміністративного правопорушення. Його необхідно відрізняти від ознак адміністративного правопорушення. Це питання має не стільки теоретичне, скільки практичне значення, адже за наявності всіх ознак адміністративного правопорушення може бути відсутнім склад адміністративного правопорушення, що тягне за собою протизаконність притягнення до адміністративної відповідальності.

Отже, **склад адміністративного правопорушення** — це передбачена нормами права сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких те чи інше діяння можна кваліфікувати як адміністративне правопорушення.

Він містить: *об'єкт; об'єктивну сторону; суб'єкт; суб'єктивну сторону.*

1)Об'єкт адміністративного правопорушення — це сукупність суспільних відносин, що охороняються адміністративним правом, а також регулюються нормами трудового, цивільного, земельного, фінансового права, за порушення яких накладаються адміністративні стягнення. Об'єктом адміністративного правопорушення можуть бути також здоров'я, честь і гідність людини. Тобто, об'єктом виступають конкретні норми, приписи, законні вимоги, заборони. Це означає, що форми, в яких проявляється конкретний об'єкт, можуть бути різними. Скажімо, розпивання спиртних напоїв у громадських місцях — на вулицях, стадіонах, у скверах, парках, всіх видах громадського транспорту і т. д. чи поява в нетверезому вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, є посяганням на громадський порядок, а отже, адміністративним правопорушенням.

2)Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення знаходить прояв у дії чи бездіяльності, що заборонені адміністративним правом. У багатьох випадках вона залежить від місця, часу, обставин і способу скоєння адміністративного правопорушення, а також від причинного зв'язку між діянням і шкідливими наслідками цього діяння, вчинення протиправного діяння в минулому, його системності. Законодавство про адміністративні правопорушення охоплює саме ці елементи змісту об'єктивної сторони адміністративного правопорушення.

3) Суб'єктами адміністративних правопорушень виступають громадяни чи посадові особи. Адміністративній відповідальності підлягають особи, яким на момент скоєння правопорушення виповнилося 16 років. Особа у віці 16—18 років, яка скоїла адміністративне правопорушення, притягається до відповідальності на загальних підставах.

Посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за правопорушення, пов'язані з недотриманням установлених правил у сфері порядку управління, громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, виконання яких входить до їхніх службових обов'язків. Це означає, що посадові особи несуть відповідальність не тільки за порушення певних правил своїми діями, а й за неналежне забезпечення виконання їх іншими особами, насамперед підлеглими. Іноземні громадяни та особи без громадянства підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах згідно з чинним законодавством України.

4) Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення охоплює вину, мотив і мету поведінки правопорушника.

Адміністративне правопорушення може бути вчинене як *умисно*, так і з *необережності*. Адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, якщо особа, котра його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки та бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків.

Адміністративне правопорушення визнається вчиненим через **необережність**, якщо особа, котра його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити.

Отже, тільки за наявності складу адміністративного правопорушення особа, яка його вчинила, може бути притягнута до адміністративної відповідальності.

До окремих адміністративних правопорушень в *сфері економіки*, що встановлені Кодексом України про адміністративні правопорушення, необхідно

віднести такі: порушення порядку проведення розрахунків зі споживачами (ст. 155-1); порушення правил про валютні операції (ст. 162); порушення порядку заняття підприємницькою або господарською діяльністю (ст. 164); порушення законодавства з фінансових питань (ст. 164-2); недобросовісна конкуренція (ст. 164-3); незаконне розголошення або використання інформації, що становить банківську таємницю (ст. 164-11); порушення законодавства про бюджетну систему України (ст. 164-12); порушення порядку формування та застосування цін і тарифів (ст. 165-2); зловживання монопольним становищем на ринку (ст. 166-1); порушення банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку (ст. 166-5) та ін.

Адміністративне стягнення — захід відповідальності, що застосовується з метою виховання особи, яка скоїла адміністративний проступок, а також попередження скоєння нових правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами.

Відповідно до статті 24 КУпАП, існують такі **види адміністративних стягнень**:

1) попередження: (ст.26 КУпАП) застосовується як самостійна міра за вчинення незначних адміністративних порушень, а також щодо осіб, які вперше вчинили проступок і при цьому мають добрі характеристики. Зміст попередження як міри адміністративного стягнення полягає в офіційному, від імені держави, осудженні протиправного діяння органом адміністративної юрисдикції й у попередженні правопорушника про неприпустимість таких дій надалі. Виноситься у письмовій формі. Воно розраховане на виховний ефект і не зачіпає ні майнових, ні інших прав порушника. Попередження як адміністративне стягнення слід відрізнити від попередження як запобіжного заходу протиправного поведіння. Запобіжний захід відрізняється від попередження як адміністративного стягнення тим, що стягнення накладається за певний

проступок компетентним державним органом шляхом винесення спеціальної постанови;

2) штраф: (ст.27 КУпАП) грошове стягнення, що накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення у випадках, установлених законодавством України. Це виключно грошове стягнення. Чинному законодавству про адміністративні правопорушення не відомі інші форми штрафу (наприклад, натуральний штраф). В адміністративно-юрисдикційній практиці штраф є домінуючим видом стягнення, що передбачений як єдиний або альтернативний захід відповідальності за більшість адміністративних правопорушень;

2-1) штрафні бали: є стягненням, що накладається на громадян за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, установлені цим Кодексом. Кожному громадянину, який має право керування транспортним засобом, щороку з початку року (з дня отримання права керування транспортним засобом) і до кінця року нараховується 150 балів;

3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення: (ст.28 КУпАП) застосовується виключно за рішенням суду і тільки щодо предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення. Воно полягає у примусовому вилученні предмета, його наступній реалізації і передачі колишньому власнику вирученої суми з відрахуванням витрат по реалізації. Фактично йдеться щодо примусової реалізації майна, що перебувало в особистій власності правопорушника. Це стягнення може бути основним або додатковим.

4) конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення: який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, полягає в примусовій безоплатній передачі цього предмета у власність держави за рішенням суду. Конфісковано може бути лише предмет, який є у приватній власності порушника,

якщо інше не передбачено законами України. Конфіскація вогнепальної зброї, інших знарядь полювання і бойових припасів не може застосовуватись до осіб, для яких полювання є основним джерелом існування. Вилученню підлягають речі і документи, які, по-перше, виявлені під час затримання правопорушника, його особистого огляду або огляду його речей; по-друге, є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення.

5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянинуві (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: позбавлення наданого даному громадянинуві права *полювання* застосовується на строк до трьох років за грубе або систематичне порушення порядку користування цим правом. Позбавлення права полювання не може застосовуватись до осіб, для яких полювання є основним джерелом існування.

Позбавлення наданого даному громадянинуві права *керування* транспортними засобами застосовується на строк до трьох років за грубе або повторне порушення порядку користування цим правом або на строк до десяти років за систематичне порушення порядку користування цим правом. Позбавлення права керування засобами транспорту не може застосовуватись до осіб, які користуються цими засобами в зв'язку з інвалідністю, за винятком випадків керування в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також у разі невиконання вимоги поліцейського про зупинку транспортного засобу, залишення на порушення вимог встановлених правил місця дорожньо-транспортної пригоди, учасниками якої вони є, ухилення від огляду на наявність алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції.

Позбавлення права *обіймати* певні посади або займатися певною діяльністю призначається судом на строк від шести місяців до одного року, незалежно від того, чи передбачене воно в санкції статті (санкції частини статті) Особливої

частини цього Кодексу, коли з урахуванням характеру адміністративного правопорушення, вчиненого за посадою, особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за нею права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю призначається судом строком на один рік, коли його спеціально передбачено в санкції статті;

5-1) громадські роботи: полягають у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування. Громадські роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею) на строк від двадцяти до шістдесяти годин і відбуваються не більш як чотири години на день. Громадські роботи не призначаються особам, визнаним інвалідами першої або другої групи, вагітним жінкам, жінкам, старше 55 років та чоловікам, старше 60 років;

б) виправні роботи: особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, і з відрахуванням до двадцяти процентів її заробітку в доход держави. Виправні роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею).

6-1) суспільно корисні роботи: Суспільно корисні роботи полягають у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, оплачуваних робіт, вид яких та перелік об'єктів, на яких порушники повинні виконувати ці роботи, визначає відповідний орган місцевого самоврядування. Суспільно корисні роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею) на строк від ста двадцяти до трьохсот шістдесяти годин і виконуються не більше восьми годин, а неповнолітніми - не більше двох годин на день. Суспільно корисні роботи не призначаються особам, визнаним інвалідами I або II групи, вагітним жінкам, жінкам, старше 55 років та чоловікам, старше 60 років.

7) адміністративний арешт: короткотермінове, до 15 діб, позбавлення волі особи, яка вчинила адміністративний проступок підвищеної суспільної небезпеки, з використанням цієї особи на фізичних роботах без оплати праці. Особа, до якої застосовується адміністративний арешт, ізолюється від суспільства на період, визначений постановою по справі за вчинене правопорушення, тримається під вартою у місцях, які визначаються органами внутрішніх справ, і підпорядковується спеціальному порядку відбуття даного стягнення. Адміністративний арешт встановлюється і застосовується лише у виняткових випадках за окремі види адміністративних правопорушень на строк до п'ятнадцяти діб. Адміністративний арешт призначається районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею). Адміністративний арешт не може застосовуватись до вагітних жінок, жінок, що мають дітей віком до дванадцяти років, до осіб, які не досягли вісімнадцяти років, до інвалідів першої і другої груп.

8) арешт з утриманням на гауптвахті: встановлюється і застосовується лише у виключних випадках за окремі види військових адміністративних правопорушень на строк до десяти діб. Арешт з утриманням на гауптвахті призначається районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею). Арешт з утриманням на гауптвахті не може застосовуватися до військовослужбовців-жінок.